

الله أكبر

دانشگاه سمنان

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات (ادیان و عرفان تطبیقی)

عنوان :

بررسی تطبیقی تجسد در مسیحیت کاتولیک با تمثیل در اسلام

استاد راهنما:

دکتر عظیم حمزئیان

استاد مشاور :

دکتر رستم شامحمدی

پژوهشگر :

افسانه ایمانی

اسفند ۱۳۹۲

کلیه حقوق مترتب بر نتایج مطالعات این پایان نامه متعلق به دانشگاه سمنان است و بدون اجازه کتبی دانشگاه سمنان به شخص ثالث قابل واگذاری نیست، همچنین استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

تعهدنامه

اینجانب افسانه ایمانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش ادیان و عرفان تطبیقی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه سمنان تعهد می‌نمایم که محتوای این پایان‌نامه نتیجه تلاش و تحقیقات خود بوده و از هیچ منبعی کپی‌برداری نشده است و به پایان رسانیدن آن نتیجه تلاش و مطالعات مستمر اینجانب و راهنمایی و مشاوره اساتید محترم بوده است.

امضاء دانشجو :

تاریخ : ۹۲/۱۲/۱۹

تشر و قدردانی

سپاس خالصانه خدمت همه کسانی که مرا در انجام رساندن این مهم یاری نمودند:

استاد فرهیخته جناب آقای دکتر **عظیم حمزئیان** که در سمت استاد راهنما از گفته‌های راهگشای ایشان بهره‌مند شدم.

استاد ارجمند جناب آقای دکتر **رستم شامحمدی** که در سمت استاد مشاور در بارورساختن این پژوهش مرا یاری دادند.

همچنین سپاس فراوان از سایر اساتید محترم گروه الهیات: دکتر فیروزی، دکتر فلاحی، دکتر سنایی، دکتر شیخ و دکتر خیاطیان که لذت آموختن را در محضرشان تجربه کردم.

و سپاس بی‌دریغ از خواهرم که محبت بی‌بدیلش هرگز فروکش نکرد و در همه حال، صمیمانه و صبورانه همراهم بود.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه آموزه «تجسد»^۱ در مسیحیت کاتولیک با «تمثل» در اسلام انجام گرفته است. تجسد، از مهم‌ترین آموزه‌های کلیساست که به معنی انسان‌شدن خداست. این آموزه، ارتباط فراوانی با مسئله وحی، گناه ازلی، نجات، تثلیث، تولد از باکره و تصلیب دارد. تجسد مسیح، تحقق کامل وحی است. خداوند، به منظور مکشوف ساختن خود و شناخته شدن از سوی بشر و نیز به منظور نجات بشر از گناه ازلی و به دلایلی دیگر، در مقطعی از تاریخ، در هیأت عیسی ناصری، انسان شد. بر این اساس، در عیسی دو طبیعت الهی و انسانی متحد شده‌اند.

«تمثل» به معنای به صورت دیگری ظاهرشدن، دو نوع است: تمثل مُلکی (ناسوتی) که در عالم ماده، و تمثل مثالی (ملکوتی) در عالم مثال اتفاق می‌افتد. واژه تمثل کاربردهای متعددی دارد: تمثل قرآن، تمثل اجنه، شیطان و فرشتگان، تمثل روح انسان در عالم برزخ و قیامت، تمثل اعمال، اولاد و اموال انسان در هنگام مرگ، تمثل اعمال انسان در جهان پس از مرگ، تمثل پیامبر و ائمه برای محتضر، تمثل برخی حقایق در معراج برای پیامبر و تمثل ائمه و پیامبران در رجعت. بحث تمثل، ارتباط تنگاتنگی با مسئله وحی، ثواب و عقاب اعمال، معاد جسمانی و همچنین تعالی الهی دارد.

روش این پژوهش، از نوع مقایسه‌ای-تحلیلی است. سؤالات مورد نظر در این پژوهش، عبارتند از: ۱- حدود و ماهیت تجسد در مسیحیت کاتولیک چیست؟ ۲- حدود و ماهیت تمثل در اسلام چیست؟ ۳- چه وجوه اشتراک و افتراقی بین تجسد و تمثل وجود دارد؟ این پژوهش، در بررسی موضوع مورد نظر، به نتایجی در راستای سؤالات مطرح شده، دست یافته است. از جمله این که: در تجسد، عیسی، واجد دو طبیعت الهی و بشری است که این دو طبیعت، در عین حال که از هم متمایزند، در شخص مسیح، با هم وحدت می‌یابند. خداوند، بدون از دست دادن طبیعت الهی، طبیعت بشری می‌پذیرد. ذات خداوند در فرآیند تجسد، تغییر نمی‌یابد. خدا، بدون از دست دادن صفات الهی؛ و تنها با پنهان کردن آن صفات، انسان شد و صفات بشری پذیرفت. درباره تمثل نیز می‌توان گفت: تمثل، در حیطه ادراکی مشاهده‌گر اتفاق می‌افتد؛ از این رو، شیء یا شخص ممثل، جایگاه پیشین خود را از دست نمی‌دهد و بدون تبدیل ماهیتی، به صورت دیگر ظاهر می‌شود. بنابراین، هم در تجسد و هم در تمثل، شیء یا شخص، بدون از دست دادن طبیعت پیشین، به صورت دیگری درمی‌آید؛ تجسد و تمثل، موجب شکل‌گرفتن دو شخص مجزا نمی‌گردد. در فرآیند تجسد و تمثل، شیء یا شخص نادیدنی قابل رؤیت می‌گردد. همچنین، تجسد و تمثل با حلول و تناسخ متفاوت‌اند؛ زیرا مستلزم قرارگرفتن در جسم مستقل نیستند.

واژه‌های کلیدی: تجسد، تثلیث، تمثل، عالم مثال (برزخ)، فرشته

^۱ Incarnation. این کلمه به «تجسم»، «تن‌یافتگی» و «گوشتمندی» نیز ترجمه شده است. با توجه به تفاوت‌های میان واژه‌های «تجسد» و «تجسم» که در فصل سوم ذکر خواهد شد، «تجسم» بهترین ترجمه برای incarnation است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه

فصل اول: کلیات

۳.....	۱-۱- مقدمه
۴.....	۱-۲- بیان مسئله
۵.....	۱-۳- اهداف پژوهش
۶.....	۱-۴- پرسش‌های پژوهش
۶.....	۱-۵- فرضیه
۶.....	۱-۶- اهمیت و ضرورت
۷.....	۱-۷- نوع پژوهش
۷.....	۱-۸- شیوه و روش پژوهش
۷.....	۱-۹- ابزار گردآوری
۷.....	۱-۱۰- چگونگی انجام پژوهش
۸.....	۱-۱۱- کاربرد نتایج پژوهش
۸.....	۱-۱۲- واژه‌های پژوهش
۱۰.....	۱-۱۳- محدودیت‌های پژوهش

فصل دوم: تجسد در مسیحیت کاتولیک

۱۲.....	۲-۱- مقدمه
۱۳.....	۲-۲- مسیح‌شناسی
۱۳.....	۲-۲-۱- مسیح‌شناسی کتاب مقدس
۱۳.....	۲-۲-۱-۱- مسیح‌شناسی عهد قدیم

- ۱۳.....۲-۲-۱-۲- مسیح‌شناسی عهد جدید.....
- ۱۴.....الف-۲-۲-۱-۲- مسیح‌شناسی اناجیل همنوا.....
- ۱۴.....ب-۲-۲-۱-۲- مسیح‌شناسی انجیل یوحنا و رساله‌های پولس.....
- ۱۶.....۲-۳- مسیح‌شناسی مورد قبول مسیحیان.....
- ۱۶.....۲-۴- بیان معاصر از آموزه تجسد.....
- ۱۸.....۲-۵- دیدگاه فرقه‌های مسیحی در باب آموزه تجسد.....
- ۱۹.....۲-۶- جایگاه آموزه تجسد در مسیحیت کاتولیک.....
- ۲۱.....۲-۷- رابطه تجسد با تثلیث.....
- ۲۳.....۲-۸- تجسد در کتاب مقدس.....
- ۲۴.....۲-۹- دلایل تجسد خدا.....
- ۲۴.....۲-۹-۱- برداشتن گناه و نجات بشر.....
- ۲۷.....۲-۹-۲- مکشوف ساختن خدای پدر.....
- ۳۰.....۲-۹-۳- سرمشق شدن برای زندگی مقدس.....
- ۳۱.....۲-۹-۴- تأیید وعده‌های خدا.....
- ۳۲.....۲-۹-۵- کسب مقام ریاست کاهنان وفادار.....
- ۳۳.....۲-۹-۶- آماده ساختن برای رجعت.....
- ۳۳.....۲-۹-۷- باطل ساختن کارهای شیطان.....
- ۳۴.....۲-۱۰- دیدگاه‌های نخستین در باب ماهیت مسیح.....
- ۳۴.....۲-۱۰-۱- ایونیتیسم.....
- ۳۵.....۲-۱۰-۲- دوستیسم.....
- ۳۶.....۲-۱۰-۳- گنوستیسیسم.....
- ۳۸.....۲-۱۰-۴- مونارشیانیسم.....

- ۳۹.....۲-۱۰-۵- آریانیسم.....
- ۴۲.....۲-۱۰-۶- آپولیناریانیسم.....
- ۴۳.....۲-۱۰-۷- نستوریانیسم.....
- ۴۵.....۲-۱۰-۸- مونوفیزیتیسم.....
- ۴۶.....۲-۱۱- اعتقادنامه‌ها.....
- ۴۷.....۲-۱۱-۱- اعتقادنامه نیکیه.....
- ۴۷.....۲-۱۱-۲- اعتقادنامه کالسدون.....
- ۴۹.....۲-۱۲- الوهیت مسیح.....
- ۵۱.....۲-۱۲-۱- هم‌ذاتی عیسی با خداوند.....
- ۵۴.....۲-۱۲-۲- ازلیت عیسی.....
- ۵۶.....۲-۱۳- انسانیت مسیح.....
- ۵۷.....۲-۱۳-۱- تفاوت عیسی با سایر انسان‌ها.....
- ۵۸.....۲-۱۳-۱-۱- الوهیت عیسی در عین انسانیت او.....
- ۵۸.....۲-۱۳-۱-۲- عصمت عیسی.....
- ۶۰.....۲-۱۴- تجسد و تولد.....
- ۶۱.....۲-۱۵- پذیرفتن طبیعت انسانی بدون از دست دادن طبیعت الهی.....
- ۶۳.....۲-۱۶- وحدت دو طبیعت در یک شخص.....
- ۶۶.....۲-۱۶-۱- دوگانگی اراده‌ها و اعمال.....
- ۶۸.....۲-۱۶-۲- تبادل خاصه‌ها.....
- ۶۹.....۲-۱۶-۳- کنوتیسیسم.....
- ۷۳.....۲-۱۷- تفاوت تجسد و تناسخ.....
- ۷۴.....۲-۱۸- نتیجه‌گیری.....

فصل سوم: تمثیل در اسلام

- ۳-۱- مقدمه ۷۸
- ۳-۲- تجسد و تجسم در لغت ۷۸
- ۳-۳- کاربردهای مختلف واژه تمثیل ۷۸
- ۳-۴- عالم مثال و ماهیت آن ۷۹
- ۳-۵- تمثیل قرآن ۸۲
- ۳-۵-۱- ضرورت تمثیل قرآن در فرود به عالم ماده ۸۴
- ۳-۵-۲- عدم تغییر ماهیت و عدم تجافی قرآن در تمثیل ۸۵
- ۳-۶- تمثیل فرشتگان ۸۸
- ۳-۶-۱- تمثیل فرشتگان بر اساس قرآن و روایات ۸۹
- ۳-۶-۲- ضرورت تمثیل فرشته به صورت انسان در فرود به عالم ماده ۹۳
- ۳-۶-۳- عدم تغییر ماهیت فرشته و عدم تجافی آن در تمثیل ۹۴
- ۳-۶-۴- تمثیل فرشته؛ ظهور آن در حیطه ادراک انسان ۹۷
- ۳-۶-۵- طرح چند ایراد درباره تمثیل فرشته به صورت انسان ۱۰۱
- ۳-۶-۵-۱- شبهه اول ۱۰۱
- ۳-۶-۵-۲- شبهه دوم ۱۰۲
- ۳-۶-۵-۳- شبهه سوم ۱۰۳
- ۳-۶-۵-۴- شبهه چهارم ۱۰۴
- ۳-۷- تمثیل اجنه و شیطان ۱۰۴
- ۳-۷-۱- عدم تغییر ماهیت شیطان و جن در تمثیل ۱۰۸
- ۳-۸- تمثیل یا تجسم اموال، اعمال و اولاد انسان در هنگام مرگ ۱۰۸
- ۳-۹- تمثیل روح انسان در جهان پس از مرگ ۱۰۹

- ۱۱۰-۳-۹-۱- تمثیل روح انسان در عالم مثال.....
- ۱۱۳-۳-۹-۲- تمثیل روح انسان در قیامت.....
- ۱۱۴-۳-۹-۲-۱- معاد انسان با بدن مادی یا با بدن مثالی؟.....
- ۱۱۵-۳-۹-۳- تفاوت تمثیل روح با تناسخ.....
- ۱۱۸-۳-۹-۴- وحدت هویت انسان.....
- ۱۱۹-۳-۱۰- تمثیل و تجسم اعمال.....
- ۱۲۲-۳-۱۰-۱- کیفیت تجسم اعمال و ادراک آن توسط انسان.....
- ۱۲۵-۳-۱۱- تمثیل روح انسان در عالم خواب.....
- ۱۲۷-۳-۱۲- تمثیلات شب معراج.....
- ۱۲۸-۳-۱۳- تمثیل رسول اکرم و ائمه اهل بیت برای محتضر.....
- ۱۲۸-۳-۱۳-۱- کیفیت تمثیل رسول اکرم و ائمه اهل بیت برای محتضر.....
- ۱۲۹-۳-۱۴- تمثیل پیامبران و ائمه در رجعت آخرالزمان.....
- ۱۳۱-۳-۱۴-۱- طرح یک ایراد درباره رجعت پیامبر و ائمه.....
- ۱۳۳-۳-۱۴-۲- تفاوت رجعت با تناسخ.....
- ۱۳۳-۳-۱۵- جمیع تمثیلات یک نحوه ادراک است.....
- ۱۳۴-۳-۱۶- تجسم، تجسد یا تمثیل؟.....
- ۱۳۴-۳-۱۷- تعالی خداوند در اسلام.....
- ۱۳۶-۳-۱۷-۱- عینیت ذات با صفات خداوند.....
- ۱۳۸-۳-۱۷-۲- خداوند تجسد و تمثیل نمی‌یابد.....
- ۱۴۲-۳-۱۷-۳- خداوند با چشم حسی رؤیت نمی‌شود.....
- ۱۴۳-۳-۱۸- نتیجه‌گیری.....

فصل چهارم: نتیجه گیری

۱-۴- نتیجه گیری..... ۱۴۶

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۵۴

با توجه به رخداد‌های جهان معاصر، ضرورت هم‌سخنی میان پیروان ادیان الهی، بیش از پیش احساس می‌شود. از آنجایی که بنای هر دین، بر نظام عقیدتی آن استوار است، بنابراین در مطالعه ادیان، شناخت این نظام اهمیت فراوانی دارد. دو آیین مسیحیت و اسلام، که هر دو از ادیان سامی اند، از جهات متعددی شبیه به هم هستند و از برخی جهات نیز با هم اختلاف دارند. بنابراین، مقایسه نظام عقیدتی این دو آیین می‌تواند نقاط مشابه را مشخص و نقاط افتراق را آشکار سازد و نیز به درک بهتر آنها کمک کند.

تجسد، یکی از مهم‌ترین آموزه‌ها در نظام عقیدتی مسیحیت است. تجسد، یعنی اعتقاد به اینکه خداوند در شخص عیسی‌مسیح، تبدیل به بشر شد. این آموزه، ارتباط فراوانی با وحی، گناه ازلی، نجات، تثلیث، تولد از باکره و تصلیب دارد. از این رو، یکی از بنیادی‌ترین اصول ایمان مسیحی است. مسیحیان، به آموزه تجسد چون اصلی مهم در الهیات خود نگریسته و در آثار الهیاتی خود، بخش ویژه‌ای را به آن اختصاص داده‌اند. تنسيق این آموزه، پنج قرن طول کشید و در شکل‌گیری مفهوم تجسد، جریان‌های مخالف و به عبارت دیگر بدعت‌ها نقش مؤثری داشته‌اند. بنابراین، شناخت چگونگی شکل‌گیری و ماهیت این آموزه در الهیات مسیحی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

آموزه مشابه تجسد در مسیحیت، «تمثل» در اسلام است. تمثل به معنای «به صورت غیر درآمدن»، یکی از مهم‌ترین اندیشه‌ها در نظام عقیدتی اسلام است. مفهوم تمثل، ریشه در قرآن و روایات دارد. این واژه، کاربردهای بسیاری در کلام اسلامی دارد؛ به همین سبب، با حوزه وسیعی از مسائل کلامی درگیر است، تمثل، ارتباط فراوانی با مسئله وحی، جهان پس از مرگ، ثواب و عقاب اعمال و همچنین تعالی الهی دارد. بنابراین، شناخت ماهیت این اندیشه در الهیات اسلامی حائز اهمیت فراوانی است.

به طور کلی، در مقام مقایسه نظام عقیدتی مسیحیت و اسلام، شناخت آموزه تجسد در الهیات مسیحی و اندیشه تمثل در الهیات اسلامی به منظور یافتن نقاط اختلاف و اشتراک آنها، موجب روشن شدن پیوستگی‌های میان باورهای بنیادین مسیحیت و اسلام، به رغم جدایی ظاهری آنهاست. لذا در این پژوهش به طور مفصل به هر کدام از آنها پرداخته شده است. این رساله، در چهار فصل تنظیم شده است. فصل اول، شامل کلیات پژوهش است. در فصل دوم به نحوه شکل‌گیری و ماهیت آموزه تجسد در مسیحیت و در فصل سوم، به اندیشه تمثل در اسلام، کاربردها و ماهیت آن پرداخته شده است و سرانجام، در فصل چهارم، نقاط اشتراک و افتراق تجسد و تمثل مشخص شده است.

فصل اول:

کلیات

۱-۱- مقدمه

در بررسی هر پژوهش، قبل از انجام هر کاری، ابتدا یک طرح کلی از آن ارائه می‌شود. لذا در این فصل، ابتدا به بیان کلیات پژوهش پرداخته شده است. این کلیات شامل ارائه بیان مسئله، اهداف، پرسش‌ها و فرضیات پژوهش، اهمیت و ضرورت، شیوه و روش پژوهش، بیان ابزار پژوهش، چگونگی انجام پژوهش، واژه‌های پژوهش و محدودیت‌های انجام پژوهش است.

۲-۱- بیان مسئله

بنیانگذار دین مسیحیت، عیسی مسیح است. از نظر مسیحیان، وی خدای متجسد است. تجسد، محوری‌ترین آموزه کلیساست. تثبیت این آموزه به قرن پنجم میلادی بازمی‌گردد؛ کلیساهای مغرب، اصل و فرمولی در ماهیت ذات عیسی اختیار کردند و معتقد شدند که در وجود او، دو حالت در آن واحد مشاهده می‌شود که هر دو بدون اینکه معارض یکدیگر شوند، در شخص واحد متحد شده و به ظهور رسیده‌اند. به عبارت دیگر، شخص عیسی مرکب از دو عنصر است: الوهیت و انسانیت. پس از اختلاف‌نظرها در مورد ماهیت عیسی، شورای در سال ۴۵۱ م تشکیل شد و پس از مباحثات بسیار، اصول و کلیاتی در باب ماهیت عیسی وضع کردند که همان قاعده کلامی کلیسای کاتولیک رومی قرار گرفت (ناس، ۱۳۸۳، ۶۳۵). در اعتقادنامه این شورا آمده است: «ما به پیروی از پدران مقدس، یکصدا اعتراف می‌کنیم که پسر واحد و یگانه خداوند ما، عیسی مسیح، دارای الوهیت و انسانیت کامل است، حقیقتاً خدا و حقیقتاً انسان است و دارای جان و بدنی ناطق است. وی، با خدای پدر هم‌ذات^۱ است. همچنین، با ما به عنوان انسان نیز هم‌ذات است. وی، در همه چیز به جز گناه، شبیه ما انسانهاست. وی، پیش از خلقت جهان، از خدای پدر در مقام خدا به وجود آمده بود که در روزهای آخر، از مریم باکره، مادر خدا، همچون انسان به دنیا آمد. همین مسیح، پسر، خداوند، فرزند یگانه در دو طبیعت شناخته می‌شود که این سرشت‌ها با هم اختلاط و آمیزش نمی‌یابند، تغییر نمی‌کنند و از هم جدا نمی‌شوند. تمایز دو طبیعت، به هیچ‌وجه براساس اتحاد دو طبیعت مخدوش نمی‌شود، بلکه ویژگی‌های متمایزکننده هر دو سرشت، محفوظ باقی می‌ماند. هر دو طبیعت، در یک شخصیت و یک اقنوم^۲ متحد می‌شوند. این طبیعت‌ها، منشعب و تقسیم به دو شخصیت نمی‌شوند، بلکه با هم وجود پسر، فرزند یگانه، خدا، کلمه، خداوند عیسی مسیح را تشکیل می‌دهند» (لین، ۱۳۸۶، ۱۰۴).

تمثل به معنای «به صورت غیر درآمدن» و «به صورت جسم ظاهر شدن» است. این کلمه در روایات اسلامی، در موارد متعدد و به طور گسترده مطرح شده است. اما در قرآن فقط در آیه هفده سوره مریم آمده است. «آیه هفده سوره مریم: «فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا»، مفهومی است که فرشته الهی به صورت انسانی درآمد. بدون شک، معنای این سخن این نیست که جبرئیل صورتاً و سیرتاً تبدیل به یک انسان شد؛ چرا که چنین انقلاب و دگرگونی ممکن نیست؛ بلکه منظور این است که به صورت انسان درآمد، هرچند سیرت همان فرشته بود» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۳، ۳۶).

«هریک از فرشتگان دوگونه وجود دارند: وجود نفسی، که ذاتی حقیقی دارند و آن مجرد بودن از ماده جسمانی است و دیگری وجود اضافی است که تمثل فرشته برای روح قدسی انسان به حسب

^۱ Consubstantial. «اصطلاحی لاتینی برگرفته از واژه یونانی homoousios که در لغت به معنای «از یک جوهر» است» (مک‌گراث، ۱۳۸۴، ۵۱۲)

^۲ کلمه «اقنوم» hypostasis از ریشه‌های یونانی و به معنای «راه وجود» است. بر این اساس، اقانیم سه گانه، سه راه یا سه حالت برای وجود خدا و عمل اوست. معادل لاتینی کلمه اقنوم، person است به معنای «ماسک» یا «راه وجود». این کلمه، بعداً از معنای اصلی خود خارج شده است و بر شخص و فرد ممتازی دلالت می‌کند که از خرد، اراده و مسئولیت مخصوص به خویش برخوردار است (میشل، ۱۳۸۷، ۷۶).

قابلیت او می‌باشد» (رجالی‌تهرانی، ۱۳۷۶، ۱۶۵). «احادیثی که درباره ملائکه روایت شده است که آن‌ها به صورت‌های گوناگون رؤیت شده‌اند، بیان رؤیت ذات و حقیقت آنها به دیده ظاهر نیست؛ زیرا که اصل وجودشان روحانی و مجرد است، بلکه ظهور و بروز آنها در ظرف ادراک مدرکین است که آن حقایق مجرده، بدون تجافی، در صقع نفس مدرکین و در کارخانه وجود ایشان، به صورت‌های گوناگون ظهور می‌یابند که در قرآن کریم، از آن به تمثیل تعبیر شده است. اینکه گفتیم «بدون تجافی»، مقصود این است که عین خارجی ملک و وجود نفسی او که همان ذات حقیقی اوست، از حقیقت خود خارج نشده است و ذات آن حقیقت، تبدیل به انسان نشده است که عین به عین دیگر قلب شود، بلکه برای مثال، آن حقیقت در ظرف ادراک، در صورت (انسانی)، تمثیل یافته است و قوه مدرک مجرده، که با حقیقت مجرد ملک ارتباط یافت، آن مدرک در وعاء ادراک در قوه خیال، که خود مجرد برزخی دارد، مطابق احوال نفسانیه مدرک متمثل می‌شود» (حسن‌زاده آملی، ۱۳۶۹، ۷۱).

تمثیل درباره قرآن نیز به کار رفته است. «خدای سبحان، حقیقت قرآن را آنقدر تنزل داد تا از نشأه مجرد تام عقلی، به عالم مثال و برزخ نزولی و از آن موطن، به عالم طبیعت پایین آمد و به کسوت الفاظ و حروف درآمد تا خواننده و نوشته و شنیده شود. اما این کتاب، در مراحل عالی، از هرگونه تمثیل و صورت برزخی مصون است، چه رسد به تجسم طبیعی. نزول قرآن به معنای تجافی نیست که از آن مقام منیع پایین آمده باشد و دیگر در آن مقام بلند وجود نداشته باشد، بلکه به معنای تجلی آن است که با حفظ نشأه مجرد تام عقلی، در موطن مثال برزخی تمثیل یابد و با تحفظ عالم مثال، در نشأه طبیعت تجسم پیدا کند، برخلاف تجافی» (جوادی‌آملی، ۱۳۸۷، ج ۴، ۲۴۸).

حدود علمی این پژوهش در حوزه تاریخ ادیان و فلسفه دین است.

سؤالی که در این پژوهش بدان پرداخته می‌شود، این است که تفاوت‌ها و شباهت‌های میان

تجسد در مسیحیت کاتولیک با تمثیل در اسلام چیست؟

۳-۱- اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش، یافتن نقاط اشتراک و افتراق تجسد در مسیحیت کاتولیک با تمثیل در

اسلام است. اهداف فرعی نیز عبارت‌اند از:

- ۱- شناخت آموزه تجسد در مسیحیت کاتولیک
- ۲- شناخت مفهوم تمثیل در اسلام
- ۳- تبیین آموزه تجسد در مسیحیت کاتولیک
- ۴- تبیین مفهوم تمثیل در اسلام
- ۵- شناسایی شباهت‌های میان تجسد در مسیحیت کاتولیک و تمثیل در اسلام
- ۶- شناسایی تفاوت‌های میان تجسد در مسیحیت کاتولیک و تمثیل در اسلام

۴-۱- پرسش‌های پژوهش

- ۱- حدود و ماهیت تجسد در مسیحیت کاتولیک چیست؟
- ۲- حدود و ماهیت تمثیل در اسلام چیست؟
- ۳- چه وجوه اشتراک و افتراقی بین تجسد و تمثیل وجود دارد؟

۵-۱- فرضیه

دیدگاه تجسد در مسیحیت کاتولیک با تمثیل در اسلام، اشتراک معنایی زیادی دارد.

۶-۱- اهمیت و ضرورت

در قرون اولیه مسیحیت، درباره روابط «پدر، پسر، و روح القدس»^۱ و نیز ارتباط دو جنبه الوهی و انسانی عیسی، مباحثات بسیاری صورت گرفت و بر سر مسائل مرتبط با تثلیث و تجسد، اختلافاتی به وجود آمد. همین امر، منجر به شکل‌گیری فرقه‌های مختلف شد تا این که بالأخره پس از پنج قرن، آموزه تجسد تنسیق شد. اکنون، «تجسد» از مسائل مهم الهیاتی در مسیحیت است؛ این آموزه، ارتباط تنگاتنگی با آموزه‌های تثلیث و نجات دارد، چرا که مسئله الوهیت عیسی، بر اساس نظریه تجسد خدا توجیه می‌شود. همچنین، از منظر مسیحیان، تجسد مسیح، تحقق کامل وحی است. بنابراین، با توجه جایگاه «تجسد» در آموزه‌های کلیسا، پرداختن به آن ضروری می‌نماید.

در اسلام نیز، «تمثیل» کاربردهای وسیعی دارد، که عبارتند از تمثیل قرآن، ملائکه، شیطان و اجنه در عالم ماده، تمثیل پیامبر و ائمه در هنگام مرگ انسان‌ها، تمثیل برخی حقایق برای پیامبر در معراج، تمثیل مال، فرزند و عمل انسان در هنگام مرگ، تمثیل روح انسان و اعمالش در برزخ و روز قیامت، و نیز تمثیل پیامبر و ائمه در رجعت آخرالزمان. تمثیل، با توجه به کاربردهای مختلف آن، با مسائل مختلفی مرتبط است؛ تمثیل، با وحی، ثواب و عقاب اعمال، فرشته‌شناسی و معاد ارتباط ویژه‌ای دارد. افزون بر این، بحث از تمثیل، مسئله تعالی الهی را پیش می‌کشد.

با نظر به اهمیت «تجسد» و «تمثیل»، طرح موضوع و بررسی ابعاد آنها از جهات مختلف و مقایسه آنها با هم، زمینه شناسایی بهتر هرکدام را فراهم می‌کند. بعلاوه، از آنجا که این رساله به مباحث نظری و فلسفی تجسد و تمثیل می‌پردازد، موجب دقیق‌تر شدن فرآیندهای کلی تفکر ما می‌گردد؛ زیرا می‌آموزیم که درباره مسائل بنیادین، با دقت و موشکافی فکر کنیم، دیدگاه‌های متضاد را ارزیابی کنیم و مفاهیم را به وضوح، بیان و به شیوه‌ای دقیق استدلال کنیم. فراتر از همه اینها، مقایسه

¹ The Father, The Son, Holy Spirit

میان تجسد در مسیحیت با آموزه مشابه آن در اسلام؛ یعنی تمثیل، موجب آشکارشدن نقاط مشابه این دو آیین می‌گردد و در نهایت، زمینه گفتگوی میان این دو دین را فراهم می‌کند.

۷-۱- نوع پژوهش

این پژوهش از نوع کتابخانه‌ای و نظری است.

۸-۱- شیوه و روش پژوهش

این پژوهش، مقایسه‌ای-تحلیلی است. با توجه به اینکه یکی از اهداف مطالعه تطبیقی، تبیین مواضع خلاف و وفاق است، توصیف اختلافات و تشابهات، در واقع مقدمه‌ای برای کاوش در چرایی آنهاست. بنابراین، در این پژوهش به توصیف و تبیین مواضع خلاف و وفاق آموزه تجسد در مسیحیت با تمثیل در اسلام می‌پردازیم و همچنین عوامل این اشتراکات و افتراقات را به دست می‌آوریم. این مقایسه و تطبیق، شناخت و فهم عمیق‌تری از این دو آموزه به دست می‌دهد.

۹-۱- ابزار گردآوری مطالب

از این نظر که این پژوهش، غیر میدانی و مربوط به مباحث دینی از حوزه علوم انسانی است، در انجام آن از فیش تحقیق، کتب، مجلات علمی-پژوهشی، فرهنگ‌ها، دایره‌المعارف‌ها، مقالات، اینترنت و سی‌دی‌های جستجوی اطلاعات استفاده شده است.

۱۰-۱- چگونگی انجام پژوهش

این رساله در دو زمینه تجسد و تمثیل صورت گرفته است و به مطالعات مجزا در این دو زمینه نیازمند بود؛ بنابراین نخست مطالعات اولیه در مورد فرضیه‌ها و حدود پژوهش با بهره‌گیری از کتب، مجلات و اینترنت صورت گرفت و مفاهیم و عناصر و مؤلفه‌های آن شناسایی شد، فیش‌برداری انجام گرفت و پس از آن، به نگارش اولیه متن و ترتیب‌بندی عناوین پرداخته شد. ابتدا به کلیات پژوهش و سپس به تجسد در مسیحیت کاتولیک و تمثیل در اسلام پرداخته شد، و سرانجام، اشتراکات و افتراقات تجسد و تمثیل مورد بررسی قرار گرفت.

۱۱-۱- کاربرد نتایج پژوهش

اساتید و دانشجویان رشته الهیات گرایش ادیان و عرفان

اساتید و دانشجویان حوزه علمیه

مراکز گفتگوی ادیان و مذاهب

و کلیه علاقمندان به پژوهش در این زمینه

۱۲-۱- واژه‌های پژوهش

درباره معنای لغوی و اصطلاحی تجسد آمده است: «Incarnation (تجسد)، از کلمه لاتین caro به معنای جسم گرفته شده است، و به معنای «لباس جسم به تن کردن» یا «جسم گرفتن» است. تجسد در اصطلاح، سرّ انسان شدن شخص دوم تثلیث مقدس، سرّ خدا و انسان شدن عیسی مسیح؛ سرّ خدا- انسان^۱ بودن اوست» (weis, 2003, Vol.7, 373).

«تجسد عبارت است از «تبدیل به جسم شدن» لوگوس الهی در عیسی مسیح» (هاروی، ۱۳۹۰، ۱۳۳).

«تجسد، واقعیت بسیار عظیم انسان شدن خدا به واسطه اتحاد سرشت الهی و انسانی در شخص مسیح است» (برنتل، ۱۳۸۱، ۸۱).

«تجسد، اصطلاحی است برای اشاره به پذیرش طبیعت بشری به وسیله خدا در شخص عیسی مسیح. اصطلاح «تجسدگرایی»^۲ غالباً برای اشاره به رویکردهای الهیاتی‌ای به کار می‌رود که تأکید خاصی بر بشر شدن خدا دارد» (مک‌گراث، ۱۳۸۴، ۵۱۹).

کلمه «تمثل» نیز مصدر باب تَفَعَّلَ از ریشه (م ث ل) است. درباره معنای لغوی و اصطلاحی آن آمده است:

«تمثل، در لغت به معنای قصاص گرفتن، خواندن بیتی را بعد دیگری، حجت آوردن، مثل پدید کردن، مَثَل زدن، به حدیث مَثَل آوردن، داستان زدن، مانند چیزی شدن، بر مثال چیزی شدن، پیش روی کسی ایستادن، و تصور شدن چیزی برای کسی است» (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۵، ۶۹۷۰).

¹ God- Man

² Incarnationism